

„SOSEM A KÜLÖNBÖZŐ VÉLEMÉNYEK, HANEM A FORRÁSOK ÁLTAL KÖZVETÍTETT INFORMÁCIÓK KÖZÖTT PÓBÁLOK EGYENSÚLYOZNI”

SIMON ATTILÁVAL FILEP TAMÁS GUSZTÁV BESZÉLGET

Filep Tamás Gusztáv (FTG): *Ennek a beszélgetésnek a tárgya az életpályád és a belőle levonható fontosabb tanulságok. Kezdjük az elején: iskolák, szocializáció, gyerekkori környezet. Mi a fontos ebből?*

Simon Attila (SA): A legfontosabb az, hogy gömöri vagyok. Te ismered valamennyire a felvidéki világot, tudod, hogy a gömöriekben van a legerősebb regionális kötődés a saját vidékükhöz. Annak ellenére, hogy most a Csallóközben élek, mindig is gömörinek vallottam magam, a mai napig hazajárok, s igazából ott vagyok otthon. Egy kis, Rimaszombat melletti faluban nevelkedtem, Bátkán; elsőgenerációs értelmiségi vagyok, az egész családban nem tudok senkiről, akiből értelmiségi lett volna, noha lehet, hogy édesapám, ha nem jön közbe a háború, református papként végzi. De közbejött – s apám a rimaszombati gimnáziumot, amit a háború alatt kezdett el, nem tudta befejezni. Ő 1945 után, amikor Csehszlovákiában nem voltak magyar iskolák, nem azt az utat választotta, amit sokan mások, hogy átmentek Sárospatakra – vagy Csurgóra, Budapestre, hogy későbbi neves íróink életútjából vegyem a példákat –, hanem egy szlovák szakiskolában folytatta tovább, és végül szakmunkás lett belőle. Nyilván voltak valamiféle ambíciói, de ez később már csak abban mutatkozott meg, hogy sokat olvasott. Otthon viszonylag sok volt a könyv, inkább ponyvairodalom, de magyar klasszikusok is.

Ha a családon múlik, nem ezt a szakmát választom, azaz a történést – nagyon kevés indítást kaptam hozzá otthon, nem is nagyon beszélünk a múltunkról. A családom történetéről is keveset tudtam meg, a szűkebb környezeteméről, a faluméről is, pedig gyerek- és ifjúkoromban még lett volna kitől kérdezni. Ma már egyre nehezebben gyűjthetők össze ezek az adatok. Nem a környezetem predesztinált tehát arra, amit most csinállok, sőt az iskoláim sem nagyon. Általános iskolába ott jártam, Bátkán. A természetrajzot szerettem, mert volt olyan tanárom, aki megszerettette velem. A gimnáziumot Rimaszombatban végeztem, az iskola akkor persze már régen állami gimnázium – eredetileg ez volt az Egyesült Protestáns Főgimnázium.

FTG: *Viszonylag nagy múltú iskola ez, jogelődjébe Mikszáth Kálmán járt valaha...*

SA: *Így van, jó hírű iskola volt, de a második világháború után ezt a rangot már nem tudta visszaszerezni. Az 1970–80-as években már nagyon erőtel-*

jes szlovák befolyás érvényesült ott. Nem sokkal azelőtt, hogy odakerültem, szlovák igazgatója lett a közös igazgatású magyar–szlovák nyelvű gimnáziumnak, és egy meglehetősen nacionalista szlovák vezetősége. Például a történelemtanárom is szlovák anyanyelvű volt – nem is tanultunk egyetlen sor magyar történelmet sem. Törve beszélte a magyart, így tanított bennünket a történelemre. Nem volt kitől megszeretnem ezt a diszciplinát. De a történelemtanórány sem volt jó másra, mint pingpongozásra.

FTG: *Milyenek voltak akkor a kistájon és a városban a nemzetiségi arányok?*

SA: A hivatalos népszámlálási adatokat nem tudom megmondani, de akkoriban ez még egyértelműen magyar többségű város volt. Tudni kell, hogy Rimaszombat a nyelvhatáron fekszik, alatta csak magyar, fölötte szinte csak szlovák falvak vannak. Még 1938-ban, amikor oda jön az akkori iskolaügyi miniszter, Ivan Dérer, aki éppen nem volt nagy magyarbarát, akkor Eszenyi városbíró magyarul köszönti, s ő is magyarul válaszol, a csehszlovák oktatási miniszter, s mondja: „Tudom, hogy Rimaszombat magyar város, és mindig is az fog maradni.”

Ehhez képest a város kommunista vezetése az 1980-as években szinte teljesen szlovák volt. Viszont az utcán leginkább magyarul beszéltek az emberek. Én tehát egyáltalán nem voltam rákényszerülve arra, hogy a boltokban vagy a kocsmákban megszólaljak szlovákul. Ma már más a helyzet: hivatalosan csak 30% körüli a magyarok arányszáma. Azaz a város erősen magyar jellegű volt ifjúkoromban – de kulturális szempontból nem volt túl inspiráló közeg. Én viszont sokat olvastam, először a bátkai könyvtárban, aztán beiratkoztam a szomszéd község könyvtárába is, majd a rimaszombatiba, s a rokonságtól is összeszedtem a könyveket – talán ez inspirált leginkább.

FTG: *Azt mondd, hogy a szlovákiai magyarságban a gömörieknél a legerősebb a regionális öntudat. Ha egy csallóközi vagy egy nógrádi honfit kérdezek meg ugyanerről – nem mond hasonlót? A Koncsol László szerkesztette Csallóközi Kiskönyvtár könyvsorozat gazdag regionális hagyományt tárt föl, de korábban is voltak kísérletek a felföldi kistájak hagyományvilágának rekuperációjára, gondoljunk például Zalabai Zsigmond „A Csallóköztől a Bodroghöz” programjára, Ipoly-menti szülőfalujáról írt könyveire. Ha kitartasz amellett, hogy mégis Gömörre érvényes leginkább az effajta öntudat, mivel indokolnád ezt? Rétegzettebb, tartalmasabb, élőbb a hagyomány?*

SA: Nem tudom, de te magad is ismered, mondjuk, B. Kovács Istvánt, a gömöri hagyományok legkövetkezetesebb földidézőjét, a Gömörország folyóirat és a Gömör-Kishonti Téka könyvsorozat főszerkesztőjét... Végül is ezek olyan dolgok, amit csak úgy érzel vagy tudsz, de magyarázat lehet rá például az is, hogy mondjuk a Csallóköz annak a területnek, amit mi Dél-Szlovákiának nevezünk, a magyar nyelvű Felvidéknek a legfejlettebb vidéke, s az

ottaniak általában helyben maradnak, nem mennek el máshová, nincsenek rákényszerülve. Ezzel szemben a gömöriek elhagyják szűkebb régiójukat – főleg az értelmiségiek –, el kell menniük vagy Kassa irányába, vagy Pozsonyba, hogy érvényesülni tudjanak. És nyilvánvaló, hogy abban, akinek el kell mennie, kialakulhat az erősebb kötődés az eredeti otthonhoz, vagy legalábbis egyfajta eszményítése az ottani világnak. Talán ebből fakad ez; nem tudom neked pontosan megfogalmazni.

FTG: Gömörben fontos tényező, hogy a '80-as években már elég nagy volt ott a romák aránya, a központot sokan Romaszombatként emlegették. Milyen arányban magyarok a gömöri romák? Számon tartja-e őket a magyar közösség, illetve igényt tart-e a magyar közéletben való részvételükre – például a politika –, vagy eleve lemond róluk?

SA: Én jobban szeretem cigányoknak nevezni őket, hiszen egymás között, amikor velük beszélünk, ezt használjuk; ők is cigányoknak nevezik magukat, és szerintem ez közöttünk így természetes.

Bár Gömörben a cigánykérdés mindig is élő probléma volt, ezzel nagyon jól megtanultunk együtt élni. Az általános iskolában mindig voltak cigány osztálytársaim, s jól kijöttünk velük. Bátkán abban az időben élt egy-két nagyon szegény cigány család, rendszeresen, mondjuk félévente eljöttek hozzánk, anyu kivitte nekik a használt ruháinkat, és vitték el nagy örömmel. De ez olyan természetes dolog volt. Nálunk a faluban ez még a mai napig nem olyan nagy gond, de van néhány környező falu, Nemesradnót, Rimaszécs, ahol a cigányok többségben vannak már. Ott ez nagyon komoly probléma. Összefügg ez azzal, hogy Gömör az egyik legszegényebb vidék, ahol nincs infrastruktúra, ahova nem telepítenek ipart, ahol nem építenek autópályát. Persze a szegénység, az elvándorlás, a kilátástalanság ma ott már nem csak a cigányság gondja.

Az biztos, hogy az ottani cigányság erőteljesen magyar érzelmű. Magyar iskolába járattja a gyerekeit, magyarnak tartja magát. Aminek örülnünk kell, hiszen – ahogy B. Kovács Pista mondja – mi ott a cigányok nélkül, ha nem tartanának velünk, elvesznénk a szlovákokkal szemben. Viszont helyi szinten vannak ennek olyan következményei, amelyeket már nem tudunk kezelni. Hogy példát mondjak: egy faluban, ahol a lakosságnak 30%-a cigány, 30%-a magyar, 30%-a szlovák, a cigányok magyar iskolába íratják a gyerekeiket. Ezért a parasztok – ahogy ott a nem cigányokat nevezik – a szlovákba íratják a gyereket, vagy elviszik a városba. A gömöri magyar iskolák egyik legégetőbb kérdése, hogy nem tudják kezelni a cigánykérdést. A szülők közül sokan azt mondják, hogy máshová kell vinni a gyereket; ne terhelje, ne fékezze az előmenetelét az, hogy mondjuk az osztálytársai 60%-a cigány, akikkel nem tudnak mit kezdeni a tanítónénik.

FTG: *Nincs kísérlet arra, hogy a cigány társadalmat megszervezzék, hogy integrálják a magyar közösségbe?*

SA: Van, de ezek általában ad hoc jellegűek – illetve politikai indíttatásúak. A két magyar párt közül az egyik, a Híd például létrehozott egy kvázi „roma közéleti szerveződést”, s a másik magyar pártnak, az MKP-nak is vannak kísérletei arra, hogy megszólítsa őket, de ezek idényszerű, haszonelvű intézkedések. Nem látok hosszabb távú építkezést.

Néhány ember fölismeri ennek a kérdésnek a súlyát – az említett B. Kovács István például –, de a többség nem látja be, hogy milyen fontos ez. Az ott élő emberek számára viszont óriási problémáról van szó. Ők inkább csak azt látják, hogy a cigányok nem dolgoznak (mert nincs nekik hol), azt látják, hogy emiatt esetleg lopnak, „veszélyesek a társadalomra”. Amikor hazamegyek, elég komoly vitákat folytatok – pontosabban folytattam eleinte – azokkal a falumbeli kortársaimmal, akik pont emiatt – mondjuk – a Jobbikkal szimpatizálnak, mert úgy érzik, hogy Szlovákiában ezt a kérdést nem oldja meg senki. Én odamegyek liberálisként, mondom, hogy ez nem így van, nincs igazuk, erre ők azt válaszolják, hogy „te nem élsz itt”. Nem akarok, nem tudok velük egyetérteni, de megértem a tanácsstalanságukat és elkeseredésüket.

FTG: *Nyugat-Szlovákiában élsz. Milyen úton jutottál el oda? S milyen kerülőkkel jutottál el a pályádhoz?*

SA: Volt már szó a rimaszombati gimnáziumról: onnan kerültem Pozsonyba, a Comenius Egyetemre – bár a mai napig nem tudom pontosan visszaidézni, hogy miért kötöttem ki a történelem szakon. A legszívesebben olyan szakra mentem volna, ahol földrajzot tanulhatok – történelemmel vagy valami mással együtt –, de nem volt választási lehetőség. Nem nagyon tudtam szlovákul, szabatosan biztosan nem tudtam volna egyetlen körmondatot sem megfogalmazni. Döntő kérdés volt tehát, hogy legalább a tanulmányaim felét magyarul folytathassam. Az irodalmat kedveltem, olvastam, tehát a magyar nyelv és irodalom szak adta magát. E mellé akkor az egyedüli ésszerű választásnak a történelem tűnt. Szlovák nyelvet, irodalmat nem akartam tanulni, sem németet, sem más.

FTG: *Voltak-e nevezetes, emlékezetes tanáraid az egyetemen?*

SA: Pozsonyban akkoriban mi, magyar szakosok, elég erős csapat voltunk, hiszen magyar szak minden évben indult. Magyar-történelem szakpárosítást azonban csak ritkán engedélyeztek. Előttünk az utolsó csapat 1984-ben fejezte be, amelyben olyan emberek voltak, mint Tóth Karcsi, aki nemcsak a szlovákiai magyar rendszerváltásnak volt kiemelkedő alakja, de a Fórum Intézet megalapításával a szlovákiai magyar tudományosság is, vagy Öllös László, Kovács Tibor. Mikor ők kimentek, akkor jöttünk mi. Nekem óriási szerencsém volt, hogy épp akkor nyílt történelem szak, amikor érettségiztem.

Végül is tízen indultunk történelem szakosok és tíz magyar-szlovák szakos, s ez a húsz magyar szakos elég erős, zárt közösséget alkotott. Én Pozsonyban is magyar világban éltem. A kollégiumban általában egymás mellett voltak a szobáink. A nyelv volt az, ami összetartott minket, inkább a magyar tanszékhez húztunk – mindenkinek van egy *anyatanszéke*, ahová tartozónak érzi magát. A magyar tanszékről sokkal több impulzus is ért, mondjuk Zeman László részéről. Akkoriban, amikor én odajártam, a legkomolyabb tudású szakember ő volt azon a szakon. Ami időálló tudást a magyar tanszéken szereztem, azt jórészt tőle. Persze nagyon kedveltem még Jaroslava Pašiákóvát is, aki cseh létére hihetetlen magyaros temperamentummal magyarázta nekünk sajátos magyar nyelvén a világirodalmat. Nagyon szerethető ember volt.

Viszonylag kevesebb hatás ért a történelem szakon, ahol voltak ugyan jó tanárok, de valamiért nem tudtak minket megszólítani – talán nem is nagyon akartak. Kevés jó előadást hallottam a pozsonyi egyetem történelem szakán. Főleg az első évben sokat is szenvedtem, hiszen jött az ókor vizsga, s én gyakorlatilag nem beszéltem a nyelvet. Egy kétkötetes cseh könyvből kellett felkészülni, az volt a szakirodalom. Azt nagyon megszenvedtem, kaptam egy hármast. (A hármast volt a legrosszabb, még nem végzetes jegy, az egyes a legjobb; négyessel, ötössel már megbukott az ember.) Aztán belejöttem, s többet nem volt gondom a vizsgákon. Míg ott voltam az egyetemen, gyakorlatilag minden történelem vizsga elsőre sikerült, annak ellenére, hogy továbbra sem beszéltem túl jól szlovákul.

A szakdolgozatomat is magyarból írtam, noha csavarintottam rajta, hogy a történelem is szerepeljen benne. Örkény István és Bohumil Hrabal kisember-ábrázolásai a közép-európai térben – ez volt a témám, természetesen elsősorban Örkény történelmi vonatkozású munkáival – ilyenek tekinthető a *Tóték* is – foglalkoztam, és megpróbáltam valahogy a mindkettőjükben ott lévő közös közép-európaiságot kimutatni. Mondom, nem foglalkoztam komolyabban a történelemmel, noha természetesen, például a JAIK-ban – a József Attila Ifjúsági Klubban, ami akkor a pozsonyi magyar egyetemisták klubja volt, s a mai napig létezik – érdekes embereket is meghallgathattunk, Püspöki Nagy Pétertől kezdve Domokos Pál Péterig.

Ennél is fontosabb volt, hogy szinte mindannyian a kollégiumban laktunk, nagyon sok érdekes könyv került be oda, s ezeket megvitattuk. Pozsonyi egyetemista éveim legfontosabb része a kollégiumi szobákban történt. Nemcsak arra gondolok, amikor mi, kollégisták a saját körünkben jól éreztük magunkat, hanem azokra az alkalmakra is, amikor érdekes emberek ültek be közénk – vagy akár csak a felsősök. Vagy amikor behoztak egy érdekes könyvet, szamizdatot vagy bármi mást. Az ilyesmit sorra elolvastuk. Ez nagyon fontos dolog volt a szocializációm szempontjából. Aztán persze egyre inkább a történelem felé fordultam, de nem a tanszéki előadások hatására, hanem a

kollégiumi beszélgetések, olvasmányok voltak azok, amelyek egyre inkább arrafelé vittek. Akkoriban évente jó párszor átmentünk közösen Pestre, színházba, focimeccsre, és mindig egy csomó könyvvel felpakolva jöttünk haza. S a szépirodalom mellett ezek elsősorban a 20. század történelmével foglalkozó szakkönyvek voltak.

Simon Attila 1966-ban született Rimaszombatban, ám szülőfalujaként és igazi otthonaként a mai napig Bátkát tartja számon. A rimaszombati gimnázium után a pozsonyi Comenius Egyetem bölcsészkarán tanult magyar nyelv és irodalom és történelem szakon. Diplomája megszerzése után a dunaszerdahelyi gimnáziumban tanított. 2001-től a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet történésze, később a Történelmi Kutatások Részlegének vezetője, 2014 őszétől az intézet ügyvezető igazgatója. 2005-től ezzel párhuzamosan a Selye János Egyetem tanszékvezetője. Doktori címét (2005) és habilitációját (2011) a Pécsi Tudományegyetem bölcsészkarán szerezte meg. Alapító elnöke a szlovákiai magyar történelemtanárokat tömörítő Történelemtanárok Társulásának. Tagja a Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanácsnak.

Fő kutatási területét a szlovákiai magyarok 1919 és 1945 közötti története jelenti, amely mellett foglalkozik a szlovákiai magyar történelemoktatás kérdéseivel is. Több, a szlovákiai magyar iskolák számára készült történelemtankönyv társszerzője. 2009 és 2011 között Bolyai-ösztöndíjas volt, 2012 őszén a Deutscher Akademischer Austauschdienst ösztöndíjasaként három hónapot a müncheni Collegium Carolinumban tölthetett.

Mintegy nyolcvan tudományos publikáció szerzője. Eddig megjelent monográfiái: *Telepesek és telepes falvak a két világháború közötti Dél-Szlovákiában* (Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008); *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban* (Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2010); *Küzdelem a városért. Pozsony és a pozsonyi magyarok 1938–1939-ben* (Kalligram, 2011); *The Hungarians of Slovakia in 1938* (New York, 2013); *Az elfeledett aktivisták. Kormánypárti magyar politika az első Csehszlovák Köztársaságban* (Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2013); *Magyar idők a Felvidéken 1938–1945. Az első bécsi döntés és következményei* (Jaffa, 2014).

Gimnáziumi történelem és magyar szakos tanárként dolgozó feleségével és két (egyetemista és gimnazista korú) gyermekével a csallóközi Balázsfő községben él.

FTG: Megemlítenéd néhány évfolyamtársad nevét, vagy a fontosabbakat azok közül, akik azokban az években ugyanebben a körben forogtak, s utóbb vezető értelmiségiek, esetleg politikusok lettek?

SA: Az évfolyamtársaim közül a szlovákiai közéletben ott van Csúsz Péter, ő Losoncon alapiskola-igazgató, s egyben az MKP járási vezetője. Megemlíthetem Rudas Dórát, a Duna TV volt pozsonyi tudósítóját. Közülünk nagyon sokan elhagyták a szakmát. Persze kitűnő emberek vannak köztük, akik gimnáziumi tanárként dolgoznak, de a tudományos életbe nem tagozódtak be. Azok közül a szlovákok közül, akikkel kapcsolatban voltunk, talán többen váltak kutatókká, közéleti személyiségekké. Hiszen mi, történészek, az évfolyam, együtt hallgattuk az előadásokat, ott voltak a történelem-szlovák, történelem-rosz, történelem-német szakos szlovák kollégák. Köztük például Múcska Vince, aki magyar identitású pozsonypüspöki srác, s ma már dékán a Comenius Egyetemen, vagy Martin Homza, a pozsonyi egyetem történelem tanszékének professzora. Tehát vannak páran, de nem elsősorban a magyar csoportból, akik messze jutottak el.

Utánunk aztán szinte évente nyílt történelem szak. Ha jól emlékszem, két évvel utánam kezdett például Berényi József, az MKP jelenlegi elnöke, Talamon Alfonz, az azóta sajnos elhunyt kiváló prózaíró. Az ő társaságukkal nagy focicsatákat vívtunk.

FTG: *Említetted az egyetemi körben olvasott szamizdat lapokat. Te melyik évben végeztél el az egyetemet?*

SA: '89-ben.

FTG: *Az utolsó egyetemi években volt-e kapcsolatotok a magyar illegális tömörülésekkel? Eljutott-e hozzátok például a cseh szamizdat irodalom? Olvastátok-e a jeles, illegálisan publikáló cseh gondolkodókat, Jan Patočkat például?*

SA: Nem volt komolyabb kapcsolatunk a magyar ellenzékiekkel, s ami volt, az sem volt teljesen tudatos. Inkább véletlenszerűen sodródtunk bele ebbe-abba. A cseh ellenzéki világgal meg abszolút nem volt kapcsolatunk. Legalábbis nekem, s annak a körnek, amelybe beletartoztam, nem.

FTG: *Nem voltatok az egyetemi évek alatt például Prágában rész képzésen?*

SA: Nem, nem, maximum sörözni mentünk fel. Én például Szegeden voltam rész képzésen. '88 őszén fél évet töltöttem Szegeden, akkor volt, azt hiszem, a szöuli olimpia – emlékszem, azt ott néztem...

Nem voltam iskolába járó típus, csak úgy elléngtem Szegeden; a tanárképzőn lettem volna, de ott nem találtam semmi érdekeset, ezért néha bementem a bölcsészkar előadásaira. Emlékszem egy-két jó Raffay Ernő-előadásra, aki akkor – függetlenül attól, hogy mit gondolok ma róla – élvezetes előadásokat tartott.

Visszatérve a szamizdatra: olvastunk magyar szamizdatot, ami bekerült a kollégiumba. Akkor még illegálisan jelent meg Méray Tibor '56-os könyve, a *Nagy Imre élete és halála*, természetesen Janics Kálmán könyve is, *A hontalanság*

évei a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti jogfosztottságáról. Öllös Laci – ő ma a nyitrai egyetem docense, a Fórum Kisebbségkutató Intézet elnöke – jött közénk, felsős egyetemista volt akkor, vagy már végzett is, s ő tartott nekünk előadást bizonyos dolgokról. Emlékszem egy-két találkozásra Duray Miklóssal, ő szintén eljött hozzánk, egyetemistákhoz. De mélyebben ez a világ nem fogott meg, jobban érdekelt az egyetemi szabad élet.

Persze amikor az őrújfalusi táborban voltunk – akkoriban elsősorban őrújfalun és Gimesen voltak a felvidéki magyar egyetemisták nyári táborai, ahol a mai gombaszögi táborral szemben elsősorban az előadások jelentették a tábori élet fő töltetét –, mondjuk '88 nyarán, akkor ott már aláírtunk néhány tiltakozást. Tiltakoztunk például a bősi vízierőmű ellen. Egy-két petíció aláírása ekkor már belefért az életembe, de azért ezt nem vettük komolyan. Nekem a legnagyobb ellenzéki élményem az, hogy 1986-ban ott voltam a lánchídi csatánál. Átjöttünk a magyar–brazíl meccsre, az március 16-án volt, előtte részt vettünk a március 15-i ünnepségen, ami megint nagyon fontos dolog volt számunkra, Pozsonyban is kijártunk Ligetfalura, a Petőfi-szoborhoz, a koszorúzásokra. De legalább kétszer itt töltöttem a március 15-ét Pesten, egyetemistaként. S ezen az 1986-os március 15-én este volt az a felvonulás, amit a rendőrök szétverték. Én is ott mentem a Lánchídon, aztán bekerültem a darálóba, amikor a sorfalat álló gumibotos rendőrök között lehetett csak kimenekülni. Elvették az útlevelemet, s másnap kellett érte mennem az Andrássy útra, ahol valaki kikérdezett, hogy milyen kapcsolataim vannak. Aztán visszaadták az útlevelet.

FTG: *Nem lett ennek következménye?*

SA: Volt az emberben egy kis szorongás, hogy lesz-e, de sehol, az egyetemen sem volt következménye.

FTG: *'89 végén, decemberében ezek szerint már nem voltál az egyetemen.*

SA: A hadseregben éltem meg a rendszerváltást. Érdekes volt onnan figyelni, ami a prágai, pozsonyi utcákon történik.

FTG: *Hol szolgáltál?*

SA: Fent Sziléziában, német nevén Troppau, azaz Opava mellett egy kis helyőrségben, teljesen elzárva, gyakorlatilag az erdőben. Még az első Csehszlovák Köztársaságból származó betonerődítményeket őriztünk. Ezek alatt hatalmas raktárak is voltak, amelyekben a szocialista csehszlovák hadsereg lőszerének egy részét tárolták. Ezeknek a bejáratát őriztük, kis, 30-40 fős helyőrség.

FTG: *Sima lövészalakulat volt ez? „Gyalogos?” Nem volt semmilyen speciális katonai kiképzések?*

SA: Semmilyen.

FTG: *Tiszti iskolára sem jártál mint egyetemet végzett ember?*

SA: Alkalmatlanok voltunk mi bölcsészek minden komolyabb feladatra, ezért minket általában a gyalogsághoz vittek. Nekem szerencsém volt, mert a magyar bölcsészeket főleg jó messzire, a szudétanémet területre, a legnehezebben kezelhető legénységhez osztották be. Én viszont egy csendes, nyugodt helyen voltam, ahol sokat tudtam olvasni. Például azokat a kötelezőket (oros, francia klasszikus regényírókat), akiket az egyetemi évek alatt nem vettem elő, a hadseregben eltöltött hónapok alatt mind végigolvastam.

Délután négy után, amikor az utolsó tiszt is hazament, én voltam ott a legmagasabb rangú ember. Előtte az egyetemen heti egy nap katonai kiképzést kaptunk, aztán egy hónapig voltunk kiképzésen – én például Dél-Morvaországban –, s onnan már tizedesként vagy szakaszvezetőként kerültünk be a seregbe. Ott lényegében rögtön altiszti kiképzést kaptunk, majd előléptettek, s így én, aki tizedesként léptem be, végül alhadnagyként szereltem le. Ez volt számomra előírányozva – noha teljesen alkalmatlan voltam erre a feladatra. A szocializmusban mindent előre megterveztek; nekem ezt. Tehát ott éltem meg a fordulatot, a laktanyában. Korábban nem gondoltam, hogy ilyen heves érzelmeim támadhatnak. Volt egy kis irodám, ahova este bezárkóztam, hallgattam a Kossuth Rádiót – a rádió révén tartottam a kapcsolatot a külvilággal –, ott hallottam arról, hogy mi történik a német nagykövetségnél, a berlini falnál s a többi fontos helyszínen. Az erdélyi események érintettek meg a legmélyebben. Emlékszem, jelentkeztem a parancsnoknál, hogy el akarok menni Erdélybe. Ez egy egynapos érzelmi kitörés volt. Ő persze annyit mondott erre: „Hülye vagy, fiam.” Úgy éreztem akkor, decemberben, a sortüzek napjaiban, hogy nem ülhetek tétlenül.

FTG: *Mikor szereltél le? S mi történt ezután?*

SA: Ott voltam a következő év nyaráig, akkor leszereltem. Akkoriban nősültem, a feleségem csallóközi, magyar–történelem szakot végzett, mint én, elkezdtünk tehát kutatni, hol, melyik városban tudnánk mindketten elhelyezkedni. Rimaszombatban nem akadt állás, Dunaszerdahelyen viszont mindkettőnknek kínáltak. Mezőgazdasági szakközépiskolában kezdtem tanítani, magyart és történelmet, egy év után sikerült átmennem a helyrajzilag szemben lévő gimnáziumba. Aztán szép lassan a magyart leadtam, s inkább csak történelmet tanítottam.

Az igazi törés elég hamar bekövetkezett: rájöttem, hogy nincs miből tanítani. Nem volt megfelelő tankönyvünk, hiszen azok a történelemtankönyvek, amelyekből annak idején, a szocialista korszakban mi is tanultunk, használhatatlanok voltak. Nagyjából ekkor adtak ki a szlovák általános iskolák számára egy új, modern tankönyvsorozatot, mi pedig Kovács László kollé-

gámmal, aki a somorjai gimnáziumban tanított, s aki igazi polihisztor, elhatároztuk, hogy megírjuk ezeknek a magyar iskolák számára szánt verzióját. Ebben a munkában a Fórum Intézet karolt fel, elsősorban Tóth Karcsi. Az intézetnek akkor még Szerdahelyen volt a székhelye. Megírtuk az első és a második tankönyvet, a középkori és az újkori részeket, és amikor elérkeztünk a 20. századhoz, ráébredtem: semmit nem tudunk arról, hogy mi történt a szlovákiai magyarokkal. Rájöttem, hogy nem írhatok történelemtankönyvet anélkül, hogy először ne kezdenék el kutatni. A Fórum segített, hogy mindenféle titulus nélkül ösztöndíjat kapjak, illetve Szarka Laci közvetítésével, aki az MTA Kisebbségkutató Intézetének volt az igazgatója, gimnáziumi tanárként Domus Junior ösztöndíjjal Budapesten kutathattam. Ezzel kezdődött a kutatói pályafutásom.

FTG: *Milyen terjedelműek voltak ezek a tankönyvek, s mi volt bennük a novum?*

SA: Két tankönyvcsaládnak is a szerzője vagyok, az egyiket, amelyikről beszéltem, a Lilium Aurum kiadó jelentette meg, *A magyar nép története* címmel, három kötetben, a magyar általános iskolák számára. Viszonylag vékonyka, füzetszerű könyvek voltak, csupán a nemzeti történelmet tartalmazva, de modern módszertani megoldásokkal. Nem lett belőlük hivatalos tankönyv; hiányzott róluk a szlovák oktatási minisztérium pecsétje. De így is elterjedtek, hiszen a '90-es évek elején még volt lendület ebben a társadalomban, ami abban is megnyilvánult, hogy a szülők, az iskolák szívesen áldoztak rá, hogy megvegyék ezeket a kiadványokat – mert persze nem kapták meg őket ingyen, mint a hivatalos szlovák tankönyveket. Ez a sorozat az első volt a maga nemében: 1918 óta nem voltak olyan történelemtankönyvek külön a szlovákiai magyar iskolák, a magyar gyerekek számára, amelyeket ottani magyar tanárok írtak, figyelembe véve azt, hogy a tanulóknak mire van szükségük.

Később, már a 2000-es években a gimnáziumok számára is készítettünk egy tankönyvcsaládot – ebben a munkában Kovács Laci mellett Elek József, a komáromi gimnázium tanára és a feleségem, Simon Bea, a dunaszerdahelyi magángimnázium tanára vett még részt. Abban már nemcsak a magyar nép története szerepelt, hanem az egyetemes történelem is. Igaz, ez a sorozat a mai napig nincs befejezve. Mire a harmadik kötetet kiadtuk volna, addigra az akkori szlovák oktatási minisztérium betiltotta a kiadását, és komoly támadásokat intézett e könyvek ellen.

FTG: *Szó szerint hivatalosan betiltották őket?*

SA: Igen, de ezt messzebből kell kezdeni. A *Mečiar*-éra alatt, 1997–1998 környékén előkerültek azok a tervek, amelyek értelmében a történelmet kötelezően szlovák nyelven kellett volna oktatni, mint ahogy Erdélyben is, ahol az egyetemes történelmet románul oktatták, ha jól tudom.

Akkor, ismét csak Kovács Laci barátommal, létrehoztuk a Történelemtanárok Társulását, amelynek az volt a célja, hogy tiltakozzon ezek ellen a kísérletek ellen. Petíciókat fogalmaztunk meg, összefogtuk a felvidéki magyar történelemtanárokat. Nem a mi érdemünk, hogy ez a terv nem valósult meg, de legalább létrejött ez a társulás. A mai napig létezik, most is az alapító elnöke vagyok, bár már le kellene mondanom, s a fiataloknak kellene átvenniük ezt a feladatot. A lényeg az, hogy valamikor a kétezres évek elején elértük: hivatalosan is elfogadták, hogy a magyar iskolák számára történelemből külön kerettantervek kelljenek, amiket el is készítettünk. Ez pedig már hivatkozási alap volt arra, hogy szükség van külön tankönyvre is. A Szlovák Állami Pedagógiai Kiadó vállalta is, hogy kiadja ezt a sorozatot. Az első két kötet meg is jelent. Mire a harmadikhoz értünk volna, kormányváltás történt, jöttek Ficóék, és azon nyomban betiltották ezeket a könyveket. Viszont éppen az idén ismét keresztülvittük, hogy megint legyen magyar kerettanterv, reméljük, hogy a közeljövőben megint nekiállhat valaki magyar történelem-tankönyveket írni.

FTG: Az egyik könyvecskéd a csehszlovákiai magyar történelemre vonatkozó szakirodalom bibliográfiáját tartalmazza. Ez viszont már a tudományban élőknek szól, vagy legalábbis az értelmiségnek. Ez a könyv jelentette a komolyabb kutatómunkád kezdetét, a kisebbség története rekonstrukciójának első lépését?

SA: Ez nagyon fontos mű – de nem a tudomány, hanem saját magam számára. A kétezres évek elején úgy döntöttem, hogy a tanítás nekem kevés, valami mást is csinálnom kell. Persze csináltam is sok mindent: megrendeztük a felvidéki magyar középiskolások *Múltidéző* című történelmi versenyét, amely a mai napig él. Több mint tíz évig szerveztem nyári történelmi honismereti tábort Selmecbányán. Ma is fantasztikus élményeket őrzök ezekről az évekről, nagyon jól éreztem magam ebben a szerepben.

Aztán jelentkeztem Pécsre doktoranduszképzésre. Az volt a szerencsém, hogy a feleségemmel sokat jártunk Magyarországra, különböző nyári egyetemekre, Szegedre, Pécsre, ismertem ezt a közeget. Jelentkeztem hát Pécsre, azzal, hogy a szlovákiai magyar oktatás két világháború közötti történetét szeretném feldolgozni. Majdán János – aki ott volt oktató – ezt rendben lévőnek találta, de megemlítette, hogy van ennek a kérdésnek több olyan ága is, amelyről alig tudunk valamit, ilyen például a két világháború között a mai Dél-Szlovákiában létrehozott kolonista iskoláké. Valóban, ezeknek a történetét én sem ismertem. De amint elkezdtem ezzel foglalkozni, rájöttem, hogy magának a csehszlovák földreformnak a keretén belül lezajlott kolonizációnak sincs feltárva sem a története, sem a nemzetpolitikai háttere. Úgyhogy végül ezzel kezdtem foglalkozni, s mint kiderült, jó lóra tettem, mert ez nemcsak a magyar, hanem a szlovák történetírásban is fehér foltnak számított. Ennek is köszönhető talán, hogy annak, amit ebben a témában publikáltam,

meglehetősen jó visszhangja volt. Amúgy 2001-ben iratkoztam be doktoranduszként a pécsi egyetemre, s lényegében rekordgyorsasággal végeztem, 2005-ben már meg is védtem munkámat, summa cum laude szereztem Phd fokozatot. Akkor már a Fórum Intézet munkatársa voltam...

FTG: ... ekkor a Fórumnak volt már kerete függetlenített történész munkatársak alkalmazására?

SA: A Fórumnak nem voltak történészei, bár támogatott történeti projekteket, gondoljunk csak Angyal Béla vagy épp Kovács Éva nálunk megjelent könyvének kiadására. Szerintem Tóth Karcsi kezdettől fogva látta a kisebbségtörténet kutatásának fontosságát, s eldöntötte, hogy támogatni fognak engem. Eleinte külsősként dolgoztam, majd ott ragadtam; voltaképpen így jött létre a történeti kutatások részlege.

A Fórum Intézet kiadásában jelent meg az én doktorim is, *Telepesek és telepesfalvak Dél-Szlovákiában a két világháború között* címmel, először 2008-ban. Elég gyorsan elfogyott, ezért aztán sor került a második kiadására is.

Visszatérve *A szlovákiai magyarok történetének válogatott bibliográfiája (1990–2002)* című könyvre: ez a munka azért volt olyan fontos nekem, mert amikor odakerültem az intézetbe, az egyik első feladatomként megpróbáltam kijelölni azokat a területeket, amellyel a Történeti Kutatások Részlegének foglalkoznia kellett volna, s közben rá kellett jönnünk, hogy nincsenek elvégezve az alap kutatások, nincsenek kronológiáink, nincsenek bibliográfiáink. Akkor kezdett Popély Árpád kollégám a kronológián dolgozni, én pedig a bibliográfiát készítettem. Amíg az ember bibliográfiát készít, nagyon sok mindent megismer. Én például a szlovák és a magyar szakirodalmat a szlovákiai magyarok történetéről. Bizonyos mértékig a mai napig ebből élek.

FTG: Négy monográfiát is írtál a szlovákiai magyar kisebbség két világháború közötti történetéről. Hármát elég jól ismerek közülük, kettőnek – Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban (2010); Az elfeledett aktivisták. Kormánypárti magyar politika az első Csehszlovák Köztársaságban (2013) – lektora is voltam. Úgy láttam, szépen sikerült kiegyensúlyoznod a különböző irányokból fenyegető prekoncepciókat és előítéleteket. Egyrészt leszámolsz a cseh demokráciának a mítoszával, illetve pontosítani tudod, hogy mi volt ennek a reális alapja, másrészt eléggé kritikusan, de ugyanakkor empatikusan tárgyalod a magyar pártpolitikát is. Néha mintha patikamérlegre tennéd a különböző igazságokat. Milyen ezeknek a könyveknek, vagy inkább ennek a szemléletnek a recepciója? Érezted-e munka közben, hogy szembesülsz ezekkel az előítéletekkel – elsősorban a magadéival?

SA: Persze, tele vagyunk előítéletekkel és prekoncepciókkal. Én sosem a különböző vélemények, hanem a források által közvetített információk között

próbálok egyensúlyozni. Nekünk, kisebbségben élő kutatóknak megvan az az előnyünk, hogy viszonylag jól, belterjesen ismerjük a szlovák történettudományt is, én magam legalábbis igyekszem megismerni, s nem csupán a dolgozatok, hanem a személyes kapcsolatok szintjén is. Popély Gyulára például sosem volt jellemző, hogy odatartozott volna, vagy barátkozott volna velünk; Angyal Bélára sem. Persze igyekszem kapcsolatot tartani a magyar történettudománnyal is, de ha mondjuk valaki megkérdezne erről, azt mondanám, természetesebben mozogok a szlovák tudományos közegben, legalábbis abból a szempontból, hogy őket jobban érdeklik az általam kutatott témák és a produktumok, mint a magyarországi szakmát. A legutóbbi könyv, amelyben az aktivistákról – a két világháború közötti különböző csehszlovákiai magyar politikai irányzatoknak a kormánypolitikával való kapcsolatairól, az eltérő célú együttműködési kísérletekről – beszélek, a szlovák történészeket inkább megszólítja, hiszen a csehszlovákiai politikáról van benne szó. Hogy ezt a csehszlovákiai politikát ebben az esetben – a könyvben – éppen magyarok csinálják, az más kérdés; ez a téma így is az az akkori politikatörténet része. Hogy egyensúlyozni kell? Bizonyos mértékig igen, de a véleményem folyamatosan alakul, értelemszerűen a földolgozott források függvényében. Amikor elkezdtem ezzel a világgal foglalkozni, a történettudományban még az volt az uralkodó álláspont, hogy a masaryki demokrácia – az mindennek a csúcsa! Ahogy aprólékosan foglalkozni kezdtem a korról, rájöttem, hogy ez nem teljesen így van. Hangsúlyozom, ebben a térségben az adott korszakban a masaryki demokrácia működött a legjobban a maga nemében, de megértem azt is, amit többek között Törköly József, a Magyar Nemzeti Párt politikusa is leírt, s amit az írásaiból, beszédeiből és a róla szóló irodalomból általad kiadott könyvben – *Az ellenzék feladata. Törköly József színterei* – is olvastam: hogy ez a demokrácia csak a csehek számára volt tényleges demokrácia, s ezért nevezi ezt a rendszert Törköly demokratikus önkényuralomnak. Ezt a kétarcúságot próbálok meg bemutatni, s ez néha mindkét oldalon problémákat szül – vannak, akik azt nem szeretik, amikor leírom, hogy a korabeli Csehszlovákiának voltak pozitív oldalai, másoknak meg az nem, amikor bírálom a csehszlovák demokráciát.

FTG: *A szlovák történészekkel való viszony ebben a kérdésben éppen azért érdekes, mert a szlovák nemzeti történelem fő irányának szempontjából a két világháború közötti Csehszlovák Köztársaság, Masarykostul, demokráciástul: zsákutca. Viszont a szlovák történelmi elemzésekben aligha méltányolják az ugyanettől az államtól elszakadni kívánó magyar ellenzéki politikát.*

SA: Igen, az utóbbi húsz évben a szlovák történetírás a két világháború közötti korszak lényegét a szlovák autonomizmus és a prágai centralizmus közötti harcban látja. A jelenlegi történetírás döntően a szlovák autonomizmus mögé állt, és nagyon sokszor bírálja a prágai kormányzatot. De ugyanakkor a

korabeli magyar kisebbségi politika Prágával szembeni bírálata nem nagyon érti meg. Még mindig érvényesül a Ladislav Deák által képviselt szellemiség, akinek a leggyakrabban használt szava az irredentizmus volt, meg az ötödik hadoszlop. Persze nagyon sok olyan fiatal szlovák kolléga van, aki mára szakított ezzel a szemlélettel. Miroslav Michelára gondolok, vagy Martin Hetényire, akik megértik, hogy mi mit bírálunk a korabeli csehszlovák politikában.

FTG: Egyszer kijelentettem a Magyar Nemzeti Párt 1925-ös, megszorításokkal aktivistának nevezhető politikájáról, hogy ha az akkor Szent-Ivány József által elképzelt és szorgalmazott autonómia megvalósul, a határováltoztatás programja, az irredentizmus akár okafogyottá is válhatott volna. Az a rendszer, amit Szent-Ivány célként kitűzött – Szlovenszko autonómiája, szlovák–magyar kiegyezés, a Magyar Nemzeti Párt belépése egy polgári koalíciós kormányba –, akár egy tágabb közép-európai föderáció felé is utat nyithatott volna. Szerinted volt ennek realitása, vagy az ilyen jellelű szándékok mindig csak ideiglenesek, aktuálisak, azaz folyton változnak a politikai fordulatok következtében?

SA: Azért én azzal kapcsolatban óvatos lennék, hogy mi volt Szent-Ivány valós célja, a közép-európai föderáció pedig még ma sem nagyon tűnik megvalósíthatónak. Vagyis inkább csak a kérdésed első részére válaszolnék, arra, hogy meg lehetett volna-e nyerni a magyarokat Csehszlovákiának. Azt gondolom, hogy a Szent-Ivány által képviselt politika lényege ugyanúgy a trianoni határok revíziója volt, mint a Szüllő által képviselt úgynevezett *pesti politikáé*, csak az oda vezető utat látták másként. Szent-Ivány fontosabbnak érezte a magyar közösség gazdasági megerősítését, ami szerinte annak politikai megerősödését is eredményezte volna, s ha ehhez a Prágával való kooperálás volt szükséges, akkor ő ezt elfogadta. Szüllő viszont óvakodott minden olyan lépéstől, amely a magyarok Csehszlovákián belüli integrációját erősítette volna. De visszatérve a kérdésre, már az első bécsi döntés után, egy budapesti képviselőházi felszólalásában Porubszky Géza kéméni plébános valami olyasmit mondott, hogy ha Hodža (Milan Hodža befolyásos szlovák politikus, földművelésügyi miniszter, 1935 és 1938 között miniszterelnök) földet osztott volna a magyaroknak (a már említett nacionalista módon végrehajtott csehszlovák földreform során), akkor azok talán nem is várták volna díszkapukkal a bevonuló honvédeket. A kérdésedre azt mondanám, bár a masaryki demokrácia általános választójogot és egy viszonylag liberális és demokratikus jogi környezetet biztosított a magyaroknak is, nem biztosította nekik mindazt, ami miatt otthon érezhették volna magukat abban az államban. S itt elsősorban nem a termőföldre gondolok, hanem kevésbé kézzelfogható dolgokra. Vagyis 1938-ban a gömöri, bodrogi ember egyáltalán nem érezte okafogyottnak az irredentizmust.

FTG: *Milyen nyelven férnek hozzá a szlovák történészek a tudományos eredménye-idhez?*

SA: Magyarul írok és magyarul adom ki a könyveimet, de többnyire minden olyan témában, amin dolgozom, igyekszem szlovákul is publikálni. Az 1938-as tárgyú könyvem (*Egy rövid esztendő krónikája*) pedig angolul is megjelent – ezen a nyelven több szlovák történész olvas, mint magyarul. S ennek meg is van az eredménye, úgy látom, próbálnak is reflektálni a publikációkra. A telepítésekről szóló könyv történetéhez tartozik, hogy annak, amit leírtam, egyetlen szavát sem cáfolták meg – csak éppen figyelmen kívül hagyták. Régi taktikája ez a szlovák történettudománynak. Ha megnézzük Vadkerty Kató néni munkásságát, aki a jogfosztottság éveit, az 1945–1948 közötti korszakot dolgozta föl több rendkívül alaposan dokumentált monográfiában, ezt csinálták vele is: ignorálták.

Ma már elérkeztem oda, hogy figyelembe veszik, amit írok, hivatkoznak, reagálnak rá. A pozsonyi Történettudományi Intézet most indít egy kutatási projektet; hívtak, hogy kapcsolódjak be, s vigyem én a magyar vonalat. Tehát ma már úgy gondolják, hogy ezekben a kérdésekben mégiscsak egy magyar kutató tekinthető autentikusnak. Nagyon fontos, hogy ez így működjön tovább.

FTG: *Nekünk a '60–70-es években sokkal vonzóbb volt a cseh kultúra a maga végtelen sokszínűségével, egyetemes rangú teljesítményeivel, mint a szlovák. Azonban a szlovákokkal kellett szomszédságban, sok esetben konkrétan együtt élnünk. Csehszlovákia első világháború utáni megteremtése nem nehezítette-e meg a végső kiegyezést, sőt nem tette-e lehetetlenné a későbbi együttműködést? A közvélekedés, a történettudomány uralkodó tendenciája és a politika szerint Csehszlovákia bukása készítette elő a második világháborút. De lehet, hogy hitelesebb az az állítás, amely szerint részben Csehszlovákia föllállítása készítette elő ezt a háborút. Egyre logikusabbnak látszik, hogy nem két világháború zajlott le a 20. században, hanem egy – két részletben, köztük hosszú szünettel.*

SA: Én abba, hogy Csehszlovákia bukása vagy netán létrehozása mennyiben készítette elő a második háborút, most nem mennék bele, csupán jelezném, hogy én azért máshová raknám a hangsúlyokat. Az azonban biztos, hogy a mi két nagy háborúnkát ötszáz év múlva egyetlen háborúnak fogják látni, mint ahogy mi is egyazon folyamatnak látjuk a százéves háborút. Ami pedig a szlovákokkal való kiegyezés kérdését illeti, 1918 előtt – „ezer éven keresztül” – sem a csehek miatt nem sikerült ezt a kérdést ténylegesen rendezni, s talán 1918 után sem ők a fő ok. Abból a helyzetből indulok ki, amit kutatok. Vegyük például az 1938–1939-es eseményeket, a komáromi tárgyalások időszakát. Szvatkó Pál – a legfontosabb szlovenszkoí közírók egyike – írja akkor, hogy a szlovák autonómia már megvan, most már csak a szlovákokkal kell megegyeznünk, s miután évszázados sorstársakról van szó, ez min-

den bizonyos könnyen fog menni. Nem így történt, a komáromi tárgyalások kudarccal végződtek, ami akkor, ha látjuk, hogy a magyar küldöttség nem tekintette egyenrangú partnernek a szlovákokat, a szlovákok pedig túlbecsülték a mögöttük álló Németország irántuk való jóindulatát, nem is végződhetett másként.

1993 óta ismét a csehek nélkül történnek a dolgok, de a kiegyezés továbbra sem működik. Tehát valószínűleg nem rajtuk múlt, mint ahogy az is illúzió, hogy a csehekkel jobban ki lehetett jönni. Csakhogy ők 1945 után nagyon szégyenteljes módon megszabadultak a németjeiktől, s így ma már könnyű európai formátumú gondolatokat hangsúlyozniuk.

FTG: *Meg tudod állapítani, hogyan oszlik meg a magyar–szlovák kiegyezés elmáradása miatti felelősség a két fél között?*

SA: Nem hiszem, hogy felelősöket kellene keresni, igazából azt is nehéz értelmezni, mi az, hogy kiegyezés. Én úgy látom, hogy bizonyos mértékig megtanultunk egymás mellett élni, de nem tanultuk meg elfogadni, hogy másként gondolkozunk a világról. Az egymás mellett élést mi nagyon jól gyakoroltuk, évszázadokon keresztül, s szerintem most is jól működik ez a napi gyakorlatban, de valahogy az elvi politika, a történelmi emlékezet szintjén nem tudunk megegyezni. Ahogyan már több előadásomban is kifejtettem, közös a múltunk, de különböző a történelmünk.

Amúgy továbbra is azt gondolom, hogy a megoldást az fogja jelenteni, ha felismerjük, hogy több a közös érdekünk, mint ami elválaszt bennünket, s azok a veszélyek, amelyek bennünket itt és most a 21. század elején fenyegetnek, nem a másik fél felől érkeznek, hanem más irányokból, s ezek ellen az összefogás jelentheti a megoldást. Hogy példákat is mondjak: a putyini Oroszország közös fenyegetés számunkra, mint ahogy a politikai populizmus eluralkodása, a liberális demokrácia értékeinek leértékelődése is. Ezek ellen közösen kellene fellépniük.

FTG: *Mióta dolgozol egyetemi oktatóként?*

SA: A mai napig a Fórum Intézetben dolgozom, és nagyon jól érzem ott magam, de ma már van egy másik identitásom is. Régebben is kacérkodtam az egyetemi oktatói pályafutással. Valamikor 2003 körül merült fel először, hogy a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetemen is vállalnék előadásokat, de ez aztán zsákutcának bizonyult.

Viszont tíz éve, 2004-ben készítettem egy kérdőíves felmérést a Fórumban, megszólítottam az összes elérhető felvidéki magyar történelemtanárt, hogy az iskolájukban milyen a helyzete a történelemoktatásnak, milyen könyvből tanítanak, tanítanak-e nemzeti történelmet. Elképesztő adatok érkeztek be. Kiderült például, hogy az általános iskolában tanítóknak még a fele sem szakképzett, földrajz szakosok, társadalomismeret szakosok tanítanak törté-

nelmet. Az eredmény mélyen elgondolkoztatott, tanulmányban vontam le a következtetéseket, s azt elküldtem a frissen megalakult komáromi Selye János Egyetem rektorának, Albert Sándornak, valami olyan magyarázattal, hogy: „Nem gondoljátok, hogy kellene egy történelem tanszék, hogy végre legyenek szakképzett történelemtanáraink, hogy a felvidéki történelemtanárrok megismerjék a magyar történelmet is?” Ő pedig azonnal megkért, hogy csináljak egy akkreditációs programot – fogalmam sem volt akkor, hogy ez hogy néz ki, mit jelent. Segítségül hívtam Szarka Lacit, akit a mentoromnak tekinthetek – nem említettem még, de a kutatói pályafutásomban még egy embertől kaptam nagy segítséget: Bárdi Nándortól –, s Laci segítségével végül összeraktam egy akkreditációs anyagot. Így 2005-ben elindulhatott a Selyén a történelem tanszék, aminek a mai napig a tanszékvezetője vagyok. Ez persze kényszermegoldás volt, nekem akkor lett meg a Phd-m, de rajtam kívül a többiek (Szarka, Soós Pista, Varga J. János) mind magyarországiak voltak, s nem akarták elvállalni a tanszékvezetést. Meg az egyetemen is feltétel volt, hogy olyan ember kell oda, aki ottani, aki tud szlovákul. Így rám maradt a tanszékvezetés, s mostanáig én csinálom.

FTG: *Hány szakdolgozat készült el azóta?*

SA: A napokban valami akkreditációs anyagban ki kellett mutatnom: bachelor szinten és magiszteri szinten is 30-35 körül van az általam eddig vezetett szakdolgozatok száma. Évente van vagy 30 hallgatónk, aki államvizsgázik.

FTG: *Legújabb könyved – Magyar idők a Felvidéken 1938–1945 – épp a napokban jelent meg. Viszont ezt nem a Fórum, hanem egy magyarországi kiadó (a Jaffa) adta ki, s nem a két világháború közötti korszakkal foglalkozik, hanem a háború alatti évekre. Ez tematikai váltást jelez?*

SA: Ezt a könyvemet felkérésre készítettem. A Jaffa, pontosabban Ablonczy Balázs kollégám, aki sorozatszerkesztőként bábáskodott a könyv fölött, kért fel arra, hogy írjam meg azt, miként élték meg a Magyarországhoz az első bécsi döntés által visszakerült felvidéki magyarok ezeket az éveket. Nem volt könnyű feladat, bármiről is írtam eddig, legyenek azok az aktivisták, a telepések vagy 1956 szlovákiai történései, mindig a (cseh)szlovák állam adta a keretet. Most pedig, bár ugyanazon közösség sorsát dogoztam fel, mégiscsak a Horthy-korszak Magyarországa jelentette a kontextust, ami számomra azért idegen téma volt. De ez volt benne a szép. Most viszont mindenképp ez a kedvencem. Persze így voltam én a telepésekkel és az aktivistákkal is, s aztán szép lassan kiserettem belőlük. De ezt csak úgy lehet csinálni, ha kicsit bele is szeretsz az aktuális témába. (Remélem, ezt a feleségem nem olvassa majd. Bár abból, hogy ilyenkor többet töltök az íróasztalom mellett vagy valamilyen távoli levéltárban, mint vele, biztosan érzi.)

Nézd, a felvidéki magyarok történetével nekem óriási szerencsém volt. Tulajdonképpen szűz területre léptem, alig van valami feldolgozva. Bárhová nyúlok, új és új dolgok kerülnek elő. Az idén például sokat foglalkoztam a holokauszt felvidéki történetével – óriási téma, s épp csak elkezdtük, de ugyanez érvényes a dél-szlovákiai kollektivizációra, az állambiztonsági szolgálat és a magyar lakosság témájára, és még sorolhatnám. Csak legyen, aki mindennek a végére jár.

Jelenleg is legalább három-négy monográfia ötlete moccan a fejemben, de lassan elérek abba a korba, amikor rá kell jönnöm, hogy a nekünk adott idő sokkal kevesebb, mint amit szeretnénk. Bár arról az álomról még nem tettem le, hogy majd nyugdíjas koromban, valahol egy szőlőhegyen ülve megírom a felvidéki magyar labdarúgás két háború közötti történetét. Az anyagot mindenesetre már gyűjtöm hozzá.